

Hellevik, P. M. & Skippervik, L. J. B. (2025). Rettsbruk i tiden. I R. Helde, A. Parmann & E. Suzen (Red.), *Undervisning i rettsvitenskap for de som ikke skal bli jurister* (s. 139–158). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa540207>

Kapittel 7

Rettsbruk i tiden

Pia Moum Hellevik¹ og Liv Jorunn B. Skippervik¹

¹ Institutt for sosialfag, SV-fakultetet, Universitetet i Stavanger

Sammendrag: Fremveksten av velferdsstaten, med tiltagende mengde skjønnspregede velferdsrettslige regler, gir ansatte i forvaltningens førstelinje et stort handlingsrom og ansvar. Det er «i tiden» å tenke at kunstig intelligens kan bistå oss som samfunn og fagpersoner med løsninger i et komplekst landskap. Samtidig krever velferdsrettslige regler, med stort innslag av behovstilpasninger og skjønnbaserte kriterier, faglig kunnskap for å innfri reglernes formål og lovgivers intensjon.

Artikkelen argumenterer for at det i vår tid, som i tidligere tider, må være fagpersoners kunnskap som ligger til grunn for skjønnbruk i møte med enkeltmenneskers behov. Skjønn i møte med personer og rettsanvendelse er kjernekomponentene i forsvarlig rettsbruk i en velferdsrettslig kontekst, og kan ut fra sin iboende logikk vanskelig ivaretas alene av tekniske løsninger.

Nøkkelord: skjønn, rettsanvendelse, forvaltning, KI, historiske linjer

Abstract: The rise of the welfare state, with an increasing number of welfare laws characterized by discretionary elements, provides street-level bureaucrats with a wide margin of appreciation. It is “of the moment” to consider that artificial intelligence could assist both society and professionals in navigating this complex landscape. Welfare regulations that involve substantial adjustments to individual needs and discretion-based criteria require professional expertise to fulfill their purpose and the intentions of the lawmakers.

This article argues that, as in earlier times, it must be professionals who exercise discretion, grounded in their specialized knowledge, while meeting the needs of individuals. The use of discretion in interactions with individuals and the application of law are core components of sound legal practice within a welfare context. This is challenging for artificial intelligence to maintain effectively.

Keywords: discretion, application of the law, public administration, AI, historical perspectives

Innledning – regulering av velferdsstaten

Norge er et velferdssamfunn, og utviklingen av velferdsstaten begynte for alvor i det tjuende århundre. Det vises ofte til de Castbergske barnelover (Asland, 2016, s. 28) som et viktig bidrag, men det var særlig etter andre verdenskrig at man begynte å omtale den norske stat som en velferdsstat (Hatland *et al.*, 2018). Vi har gått fra at borgerne i det vesentligste har blitt pålagt plikter av staten, til at de også har fått sterkere rettigheter. Mye av myndigheten til å fordele velferdsgoder har blitt flyttet fra stat til kommune. Ansvar for et stort antall avgjørelser om borgernes individuelle rettigheter ligger til forvaltningen (som tjenester fra NAV, skole, barnevern, mv.) (Kjønstad *et al.*, 2022, s. 28). Innføringen av velferdsordninger påvirker relasjonen mellom borgerne og offentlige myndigheter ved at borgerne kan søke nødvendige goder hos myndighetene selv om de har svakere maktposisjoner (NOU 2003: 19, s. 14).

Ivaretakelse av borgernes behov gjennom «velferdsrettslige regler» har ikke alltid vært en offentlig oppgave. Tradisjonelt i Europa har ivaretakelse av de svake i samfunnet vært kirkens domene.¹ I Norge har vi imidlertid en lang statstradisjon med ivaretakelse av de svakere stilt og verdig trengende i samfunnet. Et eksempel på dette er regler om «husgang» der fattige uten arbeidsevne fikk underhold (se Frostatingsloven ca. 950, videreført i landslova (*Magnus Lagabøtes landslov*, 2024, s. 137).

Slik forvaltningen i dag er organisert, blir de rettslige rammene utformet av jurister, vedtatt av politikere, og i stor grad anvendt av ikke-jurister i jobb for forvaltningen. Dette systemet medfører at: «... for de langt fleste forvaltningssaker, og på de langt fleste saksområder, begynner og slutter partenes rettsikkerhet med kvaliteten av forvaltningens saksbehandling» (Bernt & Bernt, 2018, s. 6).²

1 Eksempelvis den katolske munkeordenen Fransiskanerene (etablert 1209), som virket ovenfor fattige med behov for blant annet helsehjelp, Ullern, IJ (1997).

2 Et eksempel på dette er antall vedtak i NAV. NAV-kontorene og de andre enhetene med vedtaksmyndighet i Arbeids- og tjenestelinjen traff 179 593 vedtak og behandlet 3 115 klager som førsteinstans i 2021 (NOU 2023: 11: 57). Til Trygderetten kom det i 2023 inn 2 862 saker med NAV-klageinstans som ankemottak (Trygderetten, 2024).

De velferdsrettslige reglene profesjonsutøveren forvalter forutsetter at rettsbrukeren har materiell og metodisk juridisk kunnskap. Samtidig er dette ikke i seg selv tilstrekkelig for en forsvarlig rettsbruk. Skjønnsbaserte regler krever samvirke mellom profesjons- eller sektorfaglig skjønn på reglens konkrete saksområde. Det er med utgangspunkt i dette faglige landskapet at forfatterne av artikkelen argumenterer for økt fokus på de krevende elementene ved komplekse skjønnsvurderinger som gjøres innen rammen av velferdsrettslige regler.

Profesjonsutøvere som rettsanvendere

Det oppstilles klare kunnskaps- og ferdighetskrav i forskriftene til profesjonsutdanninger for sosionom og barnevernspedagog (2019). Kravene forutsetter at studentene både lærer materiell lov og regelanvendelse. Disse studentene må da læres opp til å både finne fram til gjeldende rett og bruke den forsvarlig i situasjonen. En riktig rettsanvendelse forutsetter kunnskap om og ferdigheter i juridisk metode. Ved juridisk metode som fremgangsmåte vil begrunnelsen for beslutninger bli transparent og forståelig både for rettsbrukeren og for borgeren. Dahlen og Langsrud argumenterer for at kunnskap om juridisk metode er «... avgjørende for at rettsanvenderen skal kunne identifisere det handlingsrom han eller hun kan operere innenfor, for deretter å være i stand til å velge en juridisk holdbar og faglig forsvarlig løsning ...» (Dahlen & Langsrud, 2021, s. 192). Ved å holde et parallelt fokus på profesjonsfaglig tilnærming og juridisk metode vil kunnskapen som tilgnes bli en integrert del av yrkesforståelsen. Studentene må ha god faglig kunnskap om analyseenheten «person i situasjon» (Ellingsen, 2023) og ferdigheter i rettsbruk for å kunne utøve faglig forsvarlig arbeid, ivareta reglens intensjon og brukernes rettsikkerhet. I dette arbeidet må rettsanvenderen ha kunnskap om reglers struktur.

Rettsreglers oppbygning

Rettsregler bygges opp med logikken «hvis – så» (Bernt & Bernt, 2018; Mæhle & Aarli, 2022). Om en situasjon X oppstår, vil rettsvirkningen Y inntre. Dette er regler som fastslår at hvis vilkårene er oppfylt, så er resultatet gitt, som i vergemålsloven § 8: «[p]ersoner som ikke har fylt 18 år, er mindreårige.» X vil her være alder, mens Y er svaret på om personen er mindreårig eller ikke. Er X 17 år, vil resultatet bli Y mindreårig. En slik X – Y logikk er lett å automatisere og overlate til maskinell saksbehandling.

I tillegg til denne «hvis – så» strukturen er det vanlig å benytte systemet med hovedregel og etterfølgende bestemte eller mulige unntak fra regelen. Hovedregelen gir da anvisning på hva som vil være riktig regulering i de fleste tilfeller, mens unntaket søker å tilpasse regelen for nærmere angitte spesielle forhold. Dette gir en effektiv likebehandling på hovedvekten av saker med mulighet for tilpasning for særtilfellene. Dette lovgivningssystemet har tradisjoner helt tilbake til landsloven fra 1274, med lovgivning ut fra en (ofte underforstått) hovedregel, med oppramsende unntak (Sunde, 2023a, s. 89). Disse lovgivningsteknikkene har vi så bevart frem til i dag, og de er utbredt innenfor sosialfeltet. Vi finner det eksempelvis i reguleringen med bruk av vilkår for å motta stønad til livsopphold, og unntak fra krav om vilkårsstillelse, i sosialtjenesteloven (2009) § 20 a.

En ytterligere kompliserende faktor som rettsanvenderen må forholde seg til, er dualisme i rettskildebildet. Norsk rett består av både norskproduserte rettsregler og regler inkorporert eller transformert fra internasjonal rett. Dette gir et bredt, men dels også et uoversiktlig rettskildebilde med ulike krav til tolkning og rettskildebruk (se eksempelvis EØS-loven § 2 (1992), Wienkonvensjonen (1969) del III, menneskerettsloven (1999) § 3). Det er ikke nytt at norsk rett er påvirket og integrert i internasjonale trender eller internasjonale rettssystemer. Alt i Den eldre Gulatingslova og Frostatingslova var det regler som stammet fra romersk og kanonisk rett (Sunde, 2023, s. 102). Lenge var kongens og kirkens regler selvstendige rettslige systemer, som likevel delvis overlappet hverandre og påvirket hverandre (Berg, 2023, s. 151). Et tydelig samvirke mellom norsk og internasjonal rett kan i dag ses i kravene som stilles i forskrift om nasjonal retningslinje for barnevernspedagogutdanning § 4. Der skal kandidatene ha «bred kunnskap om gjeldende norsk og internasjonal rett

som er relevant for barnevernsfeltet, og relevant juridisk metode, deriblant kunnskap om FNs barnekonvensjon art. 3, 12 og 30.»

Likevel, en klar regelstruktur og oversikt over rettskildene er bare utgangspunktet for de faglige vurderingene. Individuelle tilpasninger forutsetter også bruk av skjønn.

Rettsreglers skjønnsrom

Det er klart at «[m]ange av de avgjørelsene som tas av forvaltningsorganer, er utelukkende eller i vesentlig grad rettsanvendelse. Så langt innholdet av et forvaltningsvedtak følger av lov eller forskrift, vil utøvingen av forvaltningsmyndighet bli et rent juridisk anliggende» (Bernt & Rasmussen, 2010, s. 83). Det er imidlertid få problemstillinger innenfor velferdsrettens område hvis løsning baserer seg på ren rettsanvendelse. Rettsreglene setter *rammer* for hva forvaltningsorganet kan bestemme, men innenfor disse rammene har forvaltningen en betydelig handlefrihet (Bernt & Rasmussen, 2010, s. 84). Handlefriheten betegnes som forvaltningsskjønn og fylles av den profesjonsfaglige kunnskapen.

Når en saksbehandler på NAV skal vurdere om en persons arbeidsevne er nedsatt med mer enn 50 % etter folketrygdloven (1997) § 11-5, angis relevante momenter for vurderingen i andre ledd, men listen er ikke uttømmende. Også andre momenter som lovgiver ikke har valgt å liste opp, kan være avgjørende. Saksbehandleren må både vite hvordan de angitte momentene skal vurderes og hvilke andre momenter som er relevante faglige vurderinger av personens situasjon.

I takt med utviklingen av velferdsstaten, hvor goder skal tilpasses individuelle behov, har det blitt innført en rekke regler som gir rom for, men også forutsetter, en utstrakt bruk av skjønn fra profesjonsutøver. Skjønn som fagbegrep finnes innenfor ulike fagtradisjoner, både juridisk og samfunnsfaglig.

Rønning (2023) skiller juridisk skjønn inn i kategoriene faktumskjønn (vurdering av faktum), lovbundet skjønn (klargjøre innholdet i regler) og diskresjonært skjønn («kan skjønnet») (Rønning, 2023, s. 27). Skippervik og Oltedal (2022) beskriver skjønn som «grad av fridom når ein skal ta avgjerder» (s. 91). Skjønn innebærer faglige vurderinger i situasjoner, men har

også tilknytning til yrkesetiske retningslinjer for moralsk dømmekraft (FO, 2023). Skjønsmessige avgjørelser er beslutninger hvor utfallet ikke er bestemt på forhånd. Det er beslutningstakeren som treffer avgjørelsen basert på de vurderinger han foretar, og det er «[beslutningstakeren] som foretar den endelige vurderingen og bedømmelsen som blir bestemmende for utfallet» (Graver, 2019, s. 248).

Skjønn i rettsbruk er en anerkjennelse av at ikke alle situasjoner verken kan eller bør reguleres fullt ut. Dette skyldes at den virkeligheten regelen skal virke i, ikke bør eller lar seg kategorisere eller standardisere fullt ut. Skjønnsutøvelse, selv innen jussen, kan ikke begrenses til et «hvis x så y.» Dette er tilfelle i de mange ulike situasjoner som omfattes av begreper som «særlige behov» (barnevernsloven, 2021, § 3-1) og «særlige tilfeller» (sosialtjenesteloven, 2009, § 19).

De aller fleste profesjoner arbeider i situasjoner der faktiske vurderinger og beslutninger tas innen rettslige rammer. Rønning påpeker at det er en forutsetning for godt skjønn at fagutøveren har «solid faglig kunnskap» (2023, s. 14).³ Det vil i mange situasjoner være sosialfaglige vurderinger og kategoriseringer, ofte omtalt som epistemiske skjønn (Grimen & Molander, 2008), som utløser vilkårssiden i en skjønnsbasert regel (Skippervik & Oltedal, 2022, s. 114). Den profesjonsbaserte kunnskapen, utover den rent juridiske kunnskapen og situasjonsforståelsen, må være til stede for å kunne utøve det skjønn som rettsreglene gir anvisning på.

Utøvelsen av faglig forsvarlig skjønn forutsetter god kunnskap om rettsregelen og dens handlingsrom. Skjønnsutøvelsen innebærer både en fagspesifikk og en rettslig komponent, og krever derfor at studenter som fremtidige profesjonsutøvere mestrer helheten. Selv ikke for over tusen år siden var lagmannen eller meddommere på tinget bundet av loven om loven ikke i tilstrekkelig grad passet i den konkrete situasjonen. Bare «tåpen» fulgte lovens bokstav om loven var for streng eller for mild (Sunde, 2023, s. 89, 129). Rettsbrukerne måtte i slike tilfeller dømme som best de kunne og stå til rette for det som var riktig ovenfor Gud (med hans døtre Sannhet, Nåde, Rettferdighet og Fred) (Sunde, 2023, s. 99). Aristoteles påpeker også at det i noen tilfeller vil være vanskelig

---

3 Rønning skriver om skjønnsutøvelse i politiets arbeid, men vi mener det hun skriver vil være like relevant for sosionomer og barnevernspedagoger.

å definere alle mulighetene som foreligger, og at det er her *rimelig* behandling kan være på sin plass (Eide, 2006, s. 89).

I Landslova 1274 var det i 74 regler gitt unntak for plikter og dispensasjon fra frister dersom det var «nødvendig». I Gulatings- og Frostatingslova var det åpnet for avvik fra regelen ved «nauðsyn». I en moderne kontekst kan man se en linje her til lovgivning som krever eksempelvis «nødvendige utgifter» i forbindelse med ytelser etter sosialtjenestelovens § 18 (Ot.prp. nr. 29 (1990–1991), s. 77), eller at et vedtak om omsorgsovertakelse etter barnevernsloven § 5-1 må vurderes å være «nødvendig ut fra barnets situasjon». Hva dette «nødvendige» var i Gulen under Gulatingslova og hva som regnes som «nødvendig» i dag er vanskelig å spesifisere uten å gjøre en nåtidsvurdering av fakta og situasjon. Overført til vår tid ser vi her en historisk forløper til skjønnsvurderinger som overlates til dem som er utøvende rettsbrukere nærmest de reelle behov og situasjoner.

Fordelen med bruk av skjønn som rettslig redskap for å oppnå ønsket tilpasning til situasjoner har blitt vurdert som tungtveiende av lovgiver på mange av velferdsrettens områder. Dette kan forstås på flere måter. For det første er det vanskelig å utforme lover som dekker alle tenkelige situasjoner. En kasuistisk tilnærming til lovgivning, med mange og spesifikke situasjonsbeskrivelser, fantes i mangfold i eldre rett i Europa (Sunde, 2005, s. 313). I et moderne komplekst samfunn er dette ikke gjennomførbart. For det andre ivaretar skjønnsmessige regler hensynet til individuell behandling, ettersom de gir bedre mulighet for beslutningstaker til å hensynta sakens særegenheter. For det tredje vil skjønnsmessige regler også gi myndighetene en mulighet til å instruere forvaltningen i praktiseringen av reglene, uten å måtte endre selve loven. Slik kan skjønnsmessige regler bedre tilpasses samfunnsmessige (og politiske) endringer.

Når skjønn blir en faktor i rettsbruk, åpner det for en annen logikk enn «hvis – så»-systematikken. Skjønn åpner døren for ulikebehandling og manglende «reproduserbarhet» i andre lignende eller like situasjoner. For å opprettholde legitimitet kreves det grundige og transparente begrunnelser på et fagfelt med strenge regler til vern om personopplysninger.⁴

---

4 Merk her også GDPRs (2016) krav om at vedtak basert på personopplysninger som hovedregel ikke skal fattes maskinelt, jf. art. 22 nr. 1.

Forvaltningsskjønn kan komme til uttrykk ved at forvaltningen kan velge om den vil bruke sin kompetanse eller ikke. Forvaltningen er overlatt anvendelsen av særlig skjønnspregede vilkår og/eller er overlatt fastsettelsen av innholdet i en avgjørelse. Skjønsmessige regler innebærer altså at de rettslige rammene ikke uttrykkelig regulerer hva utfallet må bli. «Hvis – så» faller som fast struktur, da vesentlige deler av beslutningsgrunnlaget og vurderingene er del av forvaltningens frie skjønn. Dette skjønnet er i begrenset grad underlagt rettslig overprøving. Samtidig vil skjønnsrommet være underlagt begrensninger, slik som prosessuelle regler, fastlagte vurderingskriterier og retningslinjer på den konkrete arbeidsplassen. En riktig praktisering av forvaltningsskjønnet krever en klar sammenheng mellom lovgiverens intensjon, selve lovformuleringen og operasjonaliseringen av denne, og fram til den enkelte skjønnsbeslutningen. Graver mener at: «[e]t hovedtrekk i utviklingen av den moderne forvaltning har vært at lovgivningen stadig gir flere skjønsmessige fullmakter til forvaltningen» (Graver, 2019, s. 249). Samlet stiller dette høye krav til rettsanvendelsen i første instans. Førstelinjearbeiderne blir da, som påpekt av Bernt og Bernt (2018, s. 49), rettsikkerhetsgarantistene. Ved nærmere ettersyn av hvordan rettsikkerheten faktisk ivaretas, synes det klart at det er rom og behov for forbedring (se bl.a. Helsetilsynet, 2022; Sivilombudet, 2023; HR-2021-1453-S; NOU 2017: 12). De manglene som blir påpekt, knytter seg til sentrale deler av saksbehandlingen og særlig avgjørelsens begrunnelser. Spørsmålet blir da hvordan forvaltningen skal klare å ivareta kravene om effektiv og korrekt rettsbruk og være *garantister* for rettsikkerhet, og om automatisering, digitalisering og kunstig læring kan være løsningen?

Digitale løsninger?

Regjeringen har som målsetning at «80 prosent av offentlige virksomheter skal ha tatt i bruk KI i løpet av 2025, og 100 prosent innen 2030» (Digidep, 2024). Allerede i 2015 ble det i Meld. St. 27 antatt at «teknologier som automatisering og kunstig intelligens, vil kunne endre hvordan det offentlige driver tjenesteproduksjon i fremtiden» (Meld. St. 27 2015-2016: 109). Det har blitt gjennomført en rekke større digitaliseringsprosjekter i offentlig forvaltning

som har bidratt til å effektivisere forvaltningen og forenkle hverdagen til brukerne (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2019).

NAV har siden etableringen av organisasjonen i 2006 arbeidet strukturert med effektivisering og digitalisering (Nordrum & Ik Dahl, 2022). Etaten opplyser på sine nettsider at det gjøres automatisk saksbehandling av søknader som gjelder «innenfor enkelte områder», eksempelvis dagpenger og barnetrygd. Automatisert saksbehandling forklares som at informasjon om brukeren legges inn i en regelmotor som sjekker om vilkårene for stønaden er oppfylt. Systemet vil deretter avgjøre om brukeren har rett til stønad, for hvilken periode, og deretter opprette et vedtaksbrev (nav.no, 2024). Automatisert saksbehandling kan både være beslutningsstøtte som utgangspunkt for saksbehandler, og fullautomatisk saksbehandling. Dette forutsetter at det «underliggende regelverket, for eksempel folketrygdlovens materielle regler først må tolkes, ... spesifiseres for så å programmeres til algoritmer/programkode som uttrykker rettsreglene» (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2008 pkt. 1).

Forvaltningsorgan, som Skatteetaten og Statens lånekasse for utdanning, har også saksbehandlingssystemer hvor rettsanvendelsesprosessen er til dels ferdig klarlagt, og flere vedtak fattes automatisert. Vedtak gjøres uten at en saksbehandler eller fagperson i det enkelte tilfellet ser, behandler eller vurderer saken før den avgjøres.

Automatiserte saksbehandlingssystemer kan ha mange fordeler. I forslag til ny forvaltningslov trekkes det fram at automatisering av beslutningsprosesser kan «... bidra til økt likebehandling, siden alle som etter systemets kriterier er i samme situasjon, automatisk behandles likt. Automatisering gir konsistent gjennomføring av regelverk og kan blant annet forhindre ulik praksis på lokalkontorer.» (NOU 2019: 5: 259). Automatisering kan slik bidra til å øke borgernes rettsikkerhet på områder hvor «hvis – så» strukturen lar seg programmere.

KI er en fellesbetegnelse på teknologier som gir datamaskiner evnen til å lære, forstå og utføre oppgaver som normalt krever menneskelig intelligens. Dette er noe annet enn det automatiserte. I Nasjonal strategi for kunstig intelligens defineres KI som: «[k]unstig intelligente systemer [som] utfører handlinger, fysisk eller digitalt, basert på tolkning og behandling av strukturerte eller ustrukturerte data, i den hensikt å oppnå et gitt mål. Enkelte KI-systemer kan også tilpasse seg gjennom å analysere og ta hensyn til hvordan tidligere handlinger har påvirket omgivelsene» (Kommunal- og moderniseringsdepar-

tementet, 2020, s. 9). KI baserer seg på tilgjengelig informasjon og beregner sine algoritmer ut fra det. Dersom KI blir presentert for de faktiske forhold, og har tilgang til loven og andre relevante rettskilder, bør den teoretisk sett kunne forutsi hva utfallet må bli. En slik tilnærming er tett opp til hvordan studentene i dag trenes opp til å bli praktiske rettsanvendere.⁵

Men alt kan ikke kodes

Bruken av skjønnsmessige regler har bidratt til at forvaltningen har fått «... til dels meget vide fullmakter ... til å treffe ... enkeltavgjørelser etter beste skjønn, ...» (Bernt & Rasmussen, 2010, s. 46). Manglende kunnskap om rettsregler og anvendelse av dem kan ende med feil tolkning og feil bruk, og «... ein kan «skjønne seg» ut av det handlingsrommet ein er tilsett innafor» (Skippervik & Oltedal, 2022, s. 91). Dette vil kunne komme på kant med ivaretagelsen av partenes rettssikkerhet. I St.meld. Nr. 32 (1976–1977): 6 oppsummeres essensen i rettssikkerhet slik: «Rettsikkerheten forutsetter visse normer for hva en avgjørelse skal gå ut på, og *selve fremgangsmåten* for å nå fram til avgjørelsen. Videre må det være mulighet for kontroll med behandlingen eller avgjørelsen. I tillegg kan rettssikkerhetsidealene knapt anses oppfylt dersom folk ikke også får tillit til at behandlingen og avgjørelsene er så riktige som det er mulig.» (vår kursivering). Det nesten 50 år gamle sitatet står seg i tiden. Velferdsrettslige regler har den funksjon at de skal ivareta borgernes behov og rettssikkerhet i møte med forvaltningen – de skal sikre at avgjørelsene blir riktigst mulig. Saksbehandlerne må overholde saksbehandlingsreglene, og holde seg innenfor skjønnrommet. En KI-basert saksbehandling som baserer seg på at maskinen «gjetter seg til» hva som er neste sannsynlige ord eller steg, vil vanskelig kunne ivareta tilliten til rettsanvendelse.

---

5 Denne operasjonaliseringen av anvendelseskunnskap i rettsbruken beskrives i kapittelet «Hva er juridiske anvendelsesferdigheter i sykepleier-, sosionom- og barnevernsutdanningene?» i denne boken.

Når Skatteetaten og Statens lånekasse for utdanning i NOU 2019: 5 fremheves som organer med høy digitaliseringsgrad, påpekes det samtidig at de «behandler en stor andel relativt likeartede saker («masseforvaltning»). De har også et regelverk som egner seg for automatisering» (NOU 2019: 5: 100). Rettshåndhevelse er og skal være en logisk og transparent prosess. Digitaliseringsdirektoratet påpeker at

... en avgjørelse som påvirker samfunnet eller en innbygger skal være begrunnet. Dette gjør det mulig for mottakeren å slå seg til ro med resultatet eller utfordre det hvis man er uenig. For å kunne gi en god begrunnelse må man kunne forklare hvilke faktorer som er vektlagt i beslutningsprosessen og hvordan disse har ført til resultatet. Dette er en sentral utfordring innenfor kunstig intelligens (KI). (Digdir u.å.)

Begrunnelser vil i denne sammenheng være «... kontrollmekanismer – rettsikkerhetsgarantier – som skal sikre [borgerne] mot uhjemlede, ulovlige eller uriktige forvaltningsvedtak» (Bernt & Rasmussen, 2010, s. 46).

Krav til begrunnelsenes innhold er avgjørende viktig innen offentlig forvaltning. En sosionom eller barnevernspedagog må kunne forklare og redegjøre for fakta i tid og rom (Løvlie, 2019, s. 153–154), vurderinger og rettsbruk. Det knyttes rettsvirkninger til faktiske forhold, og disse kan deles inn i dimensjonen tid; fortidige, nåtidige og fremtidige. Videre kan faktiske forhold analyseres i romdimensjonen og knyttes til menneskers ytre, indre eller posisjon til institusjonelle forhold (Løvlie, 2019, s. 153–154). En slik tid-rom-faktumfastsettelse vil være problematisk å kode. Også det faktiske og rettslige som er vektlagt må fremkomme klart i beslutningsgrunnlag og begrunnelse. Dette understrekes i HR-2020-661-S avsnitt 167 hvor Høyesterett påpeker at der: «... beslutningsgrunnlaget [er] mangelfullt, kan dette få følger for den vurderingen som foretas og dermed for begrunnelsen. I Strand Lobbendommen kom EMD til at et mangelfullt beslutningsgrunnlag hadde ført til en vurdering av de kryssende interesser som ikke var tilstrekkelig balansert til å avgjøre om fratakelse av foreldreansvar og adopsjon var nødvendig ...». Prosessen med å fastsette faktum (synliggjøre hva som er relevant), vekte og vurdere er avgjørende viktig i begrunnelse for en beslutning. Det er ikke tilstrekkelig rettssikkerhet i å vise til at «the machine says so».

Behov for analoge vurderinger

NAV-loven § 4 a andre ledd (2006) åpner for bruk av automatisert saksbehandling der dette er forsvarlig og i tråd med retten til personvern. Likevel er det ikke tillatt der vilkårene er skjønnsmessige, med mindre avgjørelsen er utvilsom (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2008). Barnevernloven (2021) og sosialtjenesteloven (2009) har ingen tilsvarende bestemmelser på kommunalt nivå som begrenser hvilke vilkår som kan gjøres uten menneskelig inngripen i første instans. NAVs IT-direktører uttalte allerede i 2018: «Hvis det er noe land i verden som skal vise hvordan en moderne velferdsstat ser ut, så er det oss. På tide å brette opp de digitale ermene.» (Larsen & Skjærpe, 2018). Det er rimelig å anta at utviklingen av den automatiserte saksbehandlingen i forvaltningen bare er begynnelsen. Vi vil sannsynligvis se at stadig nye områder av forvaltningen digitaliseres i årene fremover, også ved bruk av KI. Det kan spørres om vi er på vei inn i en tid hvor profesjonsutøvere kan lene seg på at saksbehandlingssystemer, automatiserte prosesser og kunstig intelligens ivaretar borgernes rettssikkerhet. Dette vil ha konsekvenser for hva profesjonsutøvere må mestre, og hva utdanningsinstitusjonene bør fokusere på i undervisningen i juridiske emner på profesjonsutdanningene.

Automatisering kan bidra til å styrke rettssikkerheten til borgerne ved at like tilfeller behandles likt. Samtidig er det en risiko for at skjønnsrommet innsnevres, og at ulikeartede tilfeller oftere vurderes å falle utenfor regelens bruksområde. Automatiserte saksbehandlingssystemer forutsetter at betingelsene for når noe kan eller skal inntre, er nokså klare. For skjønnsrommet har dette en uønsket konsekvens. Når man øker rettslig presisjon, minsker rettslig fleksibilitet (Sunde, 2023, s. 38).

I dette spennet er det noen utfordringer i møte med velferdsrettens skjønnspregede regelverk. Vi sier oss enige med Boe når han argumenterer for at «kan»-lover ikke er godt egnet til automatisering. Han skriver at: «[v]urderingspreget legger en demper på mulighetene til å få automatisert avgjørelsene og til å få håndhevd en automatisert lovgivning» (Boe, 2016, s. 103).

I en nylig svensk analyse av semi-automatisert beslutningsstøtte fremkommer det at i trykkesystemet er risikoen for avvik mellom tekniske og juridiske normer stor. Dette knyttes særlig til åpne vilkår som sykdom og arbeidsevne, i motsetning til mer direkte og entydige vilkår som alder eller bosted. Det konkluderes med at de åpne vilkårene er

relationella och det rättsliga innehållet måste bestämmas i förhållande till referenspunkter som i stor utsträckning fastställs utanför rätten och av andra professioner. «[M]ed andra ord rör det sig om villkor som inte låter sig reduceras till raka och entydiga villkors-satser som kan bedömas oberoende av kontext ...» (Enquist, 2024, s. 124).

Det følger for eksempel av barnevernsloven § 3-1 første ledd første setning at «[n]år barnet på grunn av sin omsorgssituasjon eller atferd har et særlig behov for hjelp, skal barnevernstjenesten tilby og sette i verk hjelpetiltak for barnet og foreldrene.» Det er etter bestemmelsen klart at barneverntjenesten har en plikt til å iverksette tiltak dersom barnet har et «særlig behov for hjelp». Vurderingen av om barnet har et særlig behov er imidlertid primært en barnevernfaglig skjønnsmessig vurdering, og det er her profesjonsfaget kommer inn. Profesjonsfaget blir da styrende i rettsanvendelsen fordi «reglens skjønnsmessige karakter vektlegger faglige vurderinger ved fastleggingen av den normative standarden ...» (Dahlen & Langsrud, 2021, s. 192). Her mener vi KI vil komme til kort slik vi kjenner forutsetningene nå.

Ved å trene algoritmer, kunstig intelligens eller andre ikke-menneskelige hjelpemidler til å anvende juridisk metode, kan det tenkes at rettsanvendelsen vil bli forsvarlig. Dersom rettsbruksprosessen «gjør seg selv», kan fokus flyttes fra å lære studentene å tolke og anvende juss, til i større grad å forelese om materiell juss og hvilke regler som gjelder når. Studenter som har kunnskap om relevante regler, deres innhold og faktumfastsettelse vil da kunne fokusere på å «legge inn» riktige opplysninger om brukers situasjon («person i situasjon») i saksbehandlingssystemer, mens selve rettsbruksprosessen ivaretas av KI. Undervisning vil da kunne bli mer teoretisk i sin tilnærming enn det som i dag gjøres på de ulike universitetene og høyskolene, nemlig det å lære studentene rettsanvendelse.⁶

Vi mener likevel det er vanskelig å se at maskinlæring, digitalisering og automatiserte hjelpemidler fullt ut vil kunne nyttiggjøres i en praktisk arbeidshverdag innen eksempelvis pleie, omsorg, relasjonelt arbeid og miljø-

---

6 Som eksempel kan nevnes at det på masterprogrammene «master i barnevern» og «master i barnevernsarbeid» er innført en nasjonal deleksamen i rettsanvendelse (NOKUT u.å.).

arbeid hvor avgjørelser tas og vedtak treffes der og da. Det kan synes som om kravene til selvstendige vurderinger fremover delvis må knyttes til forskjellen mellom tilrettelagt (masse)saksbehandling og aktiv beslutningstaking i faktiske situasjoner.

Hvorvidt vilkårene for å benytte mekaniske tvangsmidler overfor en pasient etter psykisk helsevernloven (1999) § 4-8 første jf. andre ledd bokstav a er oppfylt eller ikke, er en vurdering som i de fleste tilfeller tas i en akutt situasjon. Det vil da ikke være tid eller rom for å be KI foreta denne vurderingen.

I en barnevernssak hvor lærer melder om bekymring for at et barn utsettes for vold i hjemmet, må barneverntjenesten raskt foreta en vurdering av om forholdet faller inn under barnevernsloven § 4-2 (som regulerer akuttvedtak om omsorgsovertakelse). Saksbehandleren må i samråd med sin leder (som har beslutningskompetanse) vurdere om «det er fare for at barnet blir vesentlig skadelidende dersom vedtaket ikke gjennomføres straks.» I tillegg må det vurderes om situasjonen kan avhjelpes med mindre inngripende tiltak etter barnevernsloven § 1-5 andre ledd, og om et akuttvedtak vil være til barnets beste, jf. barnevernsloven § 1-3. Dette må avveies mot barnets og familiens rett til familieliv etter barnevernsloven § 1-5 første ledd.

De komplekse skjønnsmessige vurderingene spenner over flere forhold, regler, beslutningsnivåer og individuelle forhold som må synliggjøres i avgjørelsens begrunnelse. Vurderingen egner seg ikke for en algoritme.

Et annet mye omtalt problem med automatisert saksbehandling er black-box-problematikken. Dette kan forstås som et system av dype nevralt nettverk som stort sett er skjult for menneskelig forståelse (von Eschenbach, 2021, s. 1608). Problemet innebærer at analyse- og avveiningsprosessen er utilgjengelig. Når prosessen er ukjent, blir det umulig å synliggjøre vurderingene og hvilke faktiske og rettslige forhold som er tillagt vekt. Dette vil medføre mangler i begrunnelsen som både kan svekke tilliten til avgjørelsen og være problematisk i et rettssikkerhetsperspektiv.

I den nye KI-forordningen fra EU om «transparens» er det krav om at det skal være synlig at beslutningen er KI-generert (EU AI Act 2024/1689 art. 50), uten at vi mener dette løser problemet. Det vil fortsatt være en utfordring med at vi ikke vet eller har innsyn i hva som ligger til grunn for beslutningen som er tatt.

Juridisk metode oppstiller en fremgangsmåte der rettsanvenderen identifiserer rettsspørsmål som er aktuelle i situasjonen, finner fram til riktig regel,

tolker vilkårene i regelen og subsumerer situasjonen inn under regelen før det konkluderes. På denne måten synliggjøres rettsspørsmålet, rettsgrunnlaget, vilkårene og den konkrete drøftingen og vurderingen som ligger til grunn for beslutningen. Når fremtidens profesjonsutøvere lærer anvendelse av juridisk metode, gis det mulighet for transparens i saksbehandlingen og avgjørelsesprosessen. Profesjonsutøverne som kan beskrive det relevante faktum som vektlegges, hvordan regler skal være å forstå, og klarer å anvende reglene på konkrete tilfeller, vil bidra til å ivareta borgernes rettsikkerhet.

Videre er det, som vi har påpekt, slik at KI vil være avhengig av dataene som saksbehandleren legger inn i saken. Dette krever gode ferdigheter i dokumentasjon og analyse for faktumfastsettelse, i tid (fortid, nåtid eller fremtid) og rom (i personen, mellom personer eller mellom personer og institusjoner). Mangler i denne prosessen vil kunne ha som konsekvens at KI tar beslutninger på et feilaktig eller mangelfullt beslutningsgrunnlag. Som tidligere nevnt viser en rekke tilsyn og rapporter at det er store mangler knyttet til vedtak som fattes i forvaltningen. KI trenes og utvikles blant annet på historiske data. Hvis det allerede foreligger feil rettsanvendelse og/eller manglende vurderinger og begrunnelser, vil KI kunne gjøre samme feil. I en doktorgradsavhandling om bruk av KI i helsetjenesten problematiseres blant annet hvordan skjevheter eller underrepresentasjon i dataene som brukes i opplæringen av KI kan føre til algoritmisk diskriminering (Hauglid, 2024). Vi mener disse funnene har overføringsverdi til våre studenters tjenesteområder. Vi kan eksempelvis se for oss at en algoritme lærer at en viss kombinasjon av ord i en bekymringsmelding til barnevernet gir økt sannsynlighet for at det iverksettes en undersøkelse. Dette kan føre til at saker som «tradisjonelt sett» ikke har blitt vurdert som barnevernssaker faller utenfor, selv om det etter en individuell konkret vurdering er grunnlag for å åpne undersøkelse.

Vi mener på bakgrunn av dette at forvaltningen fortsatt vil være avhengig av saksbehandlere med god kunnskap om de krav som stilles til dokumentasjon og vurderinger. Dette vil danne grunnlaget for enhver beslutning, uavhengig av om den tas av en ekte person, automatiserte prosesser som beslutningsstøtte, eller KI alene.

Skjønn må utøves i en rettslig og faglig kontekst som gjør seg gjeldende i både forståelse av situasjon, rettsregel og handling (faktisk eller som avgjørelse). Skjønn er slik ikke *en* størrelse, men viser seg på minst tre områder i praktisk profesjonsutøvelse. Når en borger mangler bolig, mat og egenom-

sorg, må sosionomen eller barnevernspedagogen forstå behovene og situasjonen, kjenne reglene for de velferdsrettslige områdene som aktualiseres, og kunne formidle hvilken hjelp som kan gis innen hvilke rammer. Selv om noe av saksbehandlingen allerede blir og vil bli håndtert av KI i fremtiden, vil de komplekse «faktum», det som ikke passer inn i skjemaene, i algoritmene eller i objektive vilkår, fortsatt måtte vurderes av fagpersoner. Den som mangler penger på konto er ikke alltid fattig, men den som har penger på konto kan ikke alltid betale sine regninger. Forholdet i og rundt et menneske er ikke alltid hvis x – så y .

Avsluttende betraktninger

Velferdssamfunnet beveger seg raskt mot algoritmebaserte beslutninger. Fremtidens profesjonsutøvere vil likevel ha en rolle i å ivareta tjenestene på en rettssikker måte. De må forholde seg til denne virkelighetens kompleksitet, slik rettsbrukere har gjort gjennom tidene. Det krever ikke bare fokus på juss, profesjonsfag eller teknologi, men også kunnskap om samspill mellom fagdisipliner og forståelsesrammer. I dette samspillet må en aktiv stillingstaking til faktum, rettsbruk og skjønnsvurderinger kunne synliggjøres og kommuniseres til parter og klageinstanser. På denne måten mener vi profesjonsutøverens rettsbruk på velferdsstatens område vil stå seg over tid, med rettssikkerhetsmessige krav og tilpasset de faktiske behov.

Referanser

- Arbeids- og velferdsdirektoratet. (2008). *Rundskriv til NAV-loven – Lov om arbeids- og velferdsforvaltningen: Hovednr. 30* [Rundskriv]. <https://lovdata.no/pro/#document/NAV/rundskriv/r30-00>
- Asland, J. (2016). De Castbergske barnelover 100 år. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 14(1), 1–8. <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9553-2016-01-01>
- Barnekonvensjonen (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- Barnevernsloven (2021). *Lov om barnevern (LOV-2021-06-18-97)*. <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2021-06-18-97>
- Berg, S. H. (2023). Ættleilig. Ein ny sjanse for dei uektefødde. I O. Mundal, E. E. Sunde & J. Ø. Tveit (Red.), *Landslova av 1274. Rett, politikk og samfunn i norsk mellomalder*. Dreyer.
- Bernt, C. & Bernt, J. F. (2018). *God forvaltningsskikk: rettssikkerhet, kommunikasjon og konfliktforståelse i forvaltningen*. Gyldendal.
- Bernt, J. F. & Rasmussen, Ø. (2010). *Frihagens forvaltningsrett: B. 1: Innledning til forvaltningsretten, dokumentoffentlighet, informasjonsbehandling, inhabilitet, saksbehandling, klage og omgjøring* (2. utg., Bd. B. 1). Fagbokforlaget.
- Boe, E. M. (2016). Lovgivningsutvikling og IKT. I H. C. Bugge, H. Indreberg, A. Syse & A. Tverberg (Red.), *Lov, liv og lære* (s. 98–110). Universitetsforlaget.
- Dahlen, W. N. & Langsrud, E. (2021). Ikke-juristers bruk av rettsregler: En analyse av profesjonsutøveres beskrivelse av rettsanvendelsen i helse- og velferdstjenestene. *Kritisk juss*, 51(3), 185–206. <https://doi.org/10.18261/issn.2387-4546-2021-03-04>
- Digdir. (2024, 6. november). *Åpenhet og kunstig intelligens*. <https://www.digdir.no/kunstig-intelligens/apenhet-og-kunstig-intelligens/4581>
- Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet. (2024). *Utnytte mulighetene i kunstig intelligens*. <https://www.regjeringen.no/no/tema/statlig-forvaltning/it-politikk/ny-nasjonal-digitaliseringsstrategi/utnytte-mulighetene-i-kunstig-intelligens/id3054706/>
- Eide, T. (2006). *Retorikk*. Vidarforlaget.
- Ellingsen, I. (2023). *Sosialt arbeid: en grunnbok* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Enqvist, L. (2024). Svarta lådor och blinda fläckar? Rättssäkerhet och AI-baserade beslutsstöd i Försäkringskassans handläggning av sjuk- och aktivitetsersättning. *Nordisk socialrättslig tidsskrift*, 40, 103–126. <https://doi.org/10.53292/cc846888.c3a9c556>
- Europaparlaments- og rådsforordning (EU) 2016/679 av 27. april 2016 om vern av fysiske personer i forbindelse med behandling av personopplysninger og om fri utveksling av slike opplysninger samt om oppheving av direktiv 95/46/EF (generell personvernforordning) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2018-06-15-38/gdpr#gdpr>
- Europaparlaments- og rådsforordning (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). OJ L 300, 14.6.2024, p. 1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

- EØS-loven (1992). Lov om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (LOV-1992-11-27-109) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-11-27-109>
- Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere. (2023). *Yrkesetisk grunnlagsdokument*. <https://www.fo.no/getfile.php/1311735-1585635696/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf>
- Folketrygdloven. (1997). *Lov om folketrygd* (LOV-1997-02-28-19). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1997-02-28-19>
- Forskrift om nasjonal retningslinje for barnevernspedagogutdanning. (2019). (FOR-2019-03-15-398). <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2019-03-15-398>
- Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanning. (2019). (FOR-2019-03-15-409). <https://lovdata.no/pro/#document/SF/forskrift/2019-03-15-409>
- Graver, H. P. (2019). *Alminnelig forvaltningsrett* (5. utg.). Universitetsforlaget.
- Grimen, H. & Molander, A. (2008). *Profesjon og skjønn*. Universitetsforlaget.
- Hatland, A., Kuhnle, S. & Romøren, T. I. (2018). *Den norske velferdsstaten* (5. utg.). Gyldendal.
- Hauglid, M. K. (2024). *Bias and discrimination in clinical decision support systems based on artificial intelligence* [Masteroppgave, UiT Norges arktiske universitet]. <https://hdl.handle.net/10037/33423>
- Helsetilsynet. (2022). *Det handler om ledelse. Oppsummering av landsomfattende tilsyn med barnevernets arbeid med undersøkelser 2020–2021* (Rapport 2/2022). Statens helsetilsyn. https://www.helsetilsynet.no/globalassets/opplastinger/publikasjoner/rapporter2022/helsetilsynetrapport_2_2022.pdf
- HR-2020-661-S. <https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/avgjorelser/2020/mars-2020/hr-2020-661-s.pdf>
- HR-2021-1453-S. <https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/avgjorelser/2021/juni-2021/hr-2021-1453-s.pdf>
- Kjønstad, A., Kjelland, M. & Syse, A. (2022). *Velferdsrett: 1: grunnleggende rettigheter, rettsikkerhet og tvang* (7. utg.). Gyldendal.
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2019). *En digital offentlig sektor: Digitaliseringsstrategi for offentlig sektor 2019–2025*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/en-digital-offentlig-sektor/id2653874/>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2020). *Regjeringens nasjonale strategi for kunstig intelligens*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonale-strategi-for-kunstig-intelligens/id2685594>
- Larsen, T. & Skjærpe, J. S. (2018, 10. oktober). Veien til fremtidens velferdssamfunn. <https://www.digi.no/artikler/kommentar-veien-til-fremtidens-velferdssamfunn/448329>
- Løvlie, A. (2019). Fakta og juss. I A. P. Høgberg & J. Ø. Sunde (Red.), *Juridisk metode og tenkemåte* (s. 135–172). Universitetsforlaget.
- Magnus Lagabøtes landslov. (2024). Nasjonalbiblioteket.
- Menneskerettsloven (1999). Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (LOV-1999-05-21-30). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30>
- Mæhle, S. S. & Aarli, R. (2022). *Fra lov til rett* (3. utg.). Gyldendal.
- NAV. (2024, 5. mars). Automatisk behandling av søknader i NAV. <https://www.nav.no/automatisk-behandling>

- Nordrum, J. C. F. & Kildal, I. (2022). Rettsstaten møter den digitale velferdsforvaltningen. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 25(3), 1–19. <https://doi.org/10.18261/tfv.25.3.1>
- NOU 2003: 19. (2003). *Makt og demokrati. Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen*. Arbeids- og administrasjonsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/316f4765f7c44a2c8def9dcdb5da8f30/no/pdfs/nou200320030019000dddpdfs.pdf>
- NOU 2017: 12 (2017). *Svipt og svipt – Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvipt*. Barne- og familiedepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/a44ef6e251cd443396588483e97402ab/no/pdfs/nou201720170012000dddpdfs.pdf>
- NOU 2019: 5 (2019). *Ny forvaltningslov – Lov om saksbehandlingen i offentlig forvaltning (forvaltningsloven)*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/8d681c58c7a94929954ca9538a2476a6/no/pdfs/nou201920190005000dddpdfs.pdf>
- NOU 2023: 11 (2023). *Raskt og riktig – En helhetlig gjennomgang av klage- og ankesystemet i Arbeids- og velferdsetaten og Trygderetten*. Arbeids- og inkluderingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/bc4d7866cdbc4151b35df2ddb8b8f5bb/no/pdfs/nou202320230011000dddpdfs.pdf>
- Ot.prp.nr.29 (1990–1991) (1991). Om lov om sosiale tjenester m.v. Sosialdepartementet.
- Psykisk helsevernlov (1999). Lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (LOV-1999-07-02-62). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-62>
- Rønning, H. (2023). *Politi og skjønn: sett i lys av rettslige rammer*. Universitetsforlaget.
- Sivilombudet. (2023). Årsmelding for 2022. Dokument 4 (2022–2023). https://www.sivilombudet.no/wp-content/uploads/2023/03/Arsmelding_2022_Sivilombudet_net.pdf
- Skippervik, L. J. B. & Oltedal, S. (2022). *Hjelpeprosessar og rettsbruk i Nav-kontor: om sosialt arbeid og juss i arbeids- og velferdstenesta*. Fagbokforlaget.
- Sosialtjenesteloven. (2009). *Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen (LOV-2009-12-18-131)*.
- St.meld. nr. 32 (1976–1977). (1977). *Rettsikkerhet i sosial- og helseinstitusjoner*. Justis- og politidepartementet. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandling/Lesevisning/?p=1976-77&paid=3&wid=c&psid=DIVL360&pgid=c_0347&s=True
- Sunde, J. Ø. (2005). *Speculum legale – rettspegelen*. Fagbokforlaget.
- Sunde, J. Ø. (2023a). *1000 år med norsk retts historie: Ei annleis norges historie om rett, kommunikasjonsteknologi, historisk endring og rettsstat*. Dreyers forlag.
- Tande, K. M. (2011). Individuelle valg og vurderinger i rettsanvendelsesprosessen. *Jussens venner*, 46(1), 1–36. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3126-2011-01-01>
- Trygderetten. (2024, 5. mars). Statistikk. <https://trygderetten.no/nb/statistikk>
- Ullern, I. J. (1997). Dominikanere og fransiskanere i de norske middelalderbyene. *Middelalderforum: Forum Mediaeval*, (2), 11–35.
- Vergemålsloven. (2010). Lov om vergemål (LOV-2010-03-26-9).
- von Eschenbach, W. J. (2021). Transparency and the black box problem: Why we do not trust AI. *Philosophy & Technology*, 34, 1607–1622. <https://doi.org/10.1007/s13347-021-00477-0>
- Wien-konvensjonen om traktatretten. (1969). https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&clang=_en

Del 2

Ulike rettsvitenskapelige emner og egne erfaringer

Et bredt spekter av temaer fra juridisk
metode i lærebøker til tverrfaglig
undervisning og praktisk anvendelse
av juss

